

Микола ГАЛІВ

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри історії України та правознавства, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, вул. Івана Франка, 24, м. Дрогобич, Україна, індекс 82100 (halivm@yahoo.com)

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-7068-3124>

ResearcherID: <http://www.researcherid.com/rid/F-3855-2018>

Scopus ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57212151942>

Бібліографічний опис статті: Галів, М. (2024). Освітня політика в Хорватії (кінець ХХ – початок ХХІ ст.): стратегія післявоєнної відбудови і європейського розвитку. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія, Спецвипуск*, 147–159. doi: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.spec.13>

ОСВІТНЯ ПОЛІТИКА В ХОРВАТІЇ (КІНЕЦЬ ХХ – ПОЧАТОК ХХІ СТ.): СТРАТЕГІЯ ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ І ЄВРОПЕЙСЬКОГО РОЗВИТКУ

Анотація. Мета статті – представити результати дослідження освітньої політики в Хорватії (кінець ХХ – початок ХХІ ст.), охарактеризувати стратегічні напрями післявоєнної відбудови і європейського розвитку хорватської освіти, визначити найбільш важливі для України досвід реформування освіти в Хорватії. Методологія дослідження спирається на принципи історизму, системності, об'єктивності, а також на загально наукові методи (аналіз, синтез, класифікація) та спеціально-історичні методи (історико-генетичний, історико-типологічний, історико-системний). Наукова новизна полягає у тому, що вперше в українській історичній науці проаналізовано освітню політику Республіки Хорватія 1991–2023 рр. Висновки. У результаті дослідження встановлено, що освітня політика у Хорватії від 1991 р. до наших днів характеризувалася кількома головними тенденціями: відновлення національних освітніх традицій; європеїзація, розвиток людського капіталу. Можна виокремити такі періоди її розвитку: 1) 1990-ті рр. – демонтування соціалістичної моделі виховання та структури освіти, відродження національної системи освіти, перші кроки на шлях до європеїзації, відсутність системних управлінських рішень і змін у законодавстві; 2) 2000–2013 рр. – поступова і цілеспрямована європеїзація задля досягнення основних європейських стандартів у сфері освіти, ухвалення доленосних рішень та формування інституційних засад європеїзації; 3) 2013–2023 рр. – подальша розбудова освіти на шляху європеїзації, удосконалення законів, поновлення стратегій, утвердження структури освіти, увага до модернізації змісту освіти, реалізація компетентного підходу. Водночас окреслилася низка проблемних моментів у розвитку освіти: недостатня інфраструктурна та кадрова спроможність у дошкільній і початковій освіті; неефективна модель фінансування деяких рівнів освіти; недостатній рівень освітніх результатів (бал PISA); зменшення інтересу молоді до вступу на трирічні освітні професійно-технічні програми; низький рівень зайнятості осіб із повною вищою освітою; недостатні ресурси для забезпечення якості освітніх програм у вищій школі тощо. Для України, на нашу думку, буде корисним використати такий досвід хорватської освіти: створення «шкіл повного дня»; надання більш широкого доступу волонтерським організаціям до середніх і вищих закладів освіти; удосконалення системи освіти дорослих шляхом подальшої розробки професійних стандартів, освітніх програм і відповідного методичного забезпечення; широка діджиталізація системи освіти і формування цифрової компетентності учасників освітнього процесу.

Ключові слова: Республіка Хорватія, освітня політика, післявоєнна відбудова, європеїзація, освітні реформи, система освіти, зміст освіти.

Mykola HALIV

PhD hab. (Education), Full Professor, Department of Ukraine's History and Law, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 24 Ivan Franko Str., Drohobych, Ukraine, postal code 82100 (halivm@yahoo.com)

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-7068-3124>

ResearcherID: <http://www.researcherid.com/rid/F-3855-2018>

Scopus ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57212151942>

To cite this article: Haliv, M. (2024). Osvitnia polityka v Khorvatii (kinets XX – pochatok XXI st.): stratehiia pislivoiennoi vidbudovy i yevropeiskoho rozvytku [Education policy in Croatia (the end of the 20th – the beginning of the 21st century): post-war reconstruction and european development strategy]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobyt'skoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Serii Istorii – Problems of Humanities. History Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, Special issue*, 147–159. doi: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.spec.13> [in Ukrainian].

EDUCATION POLICY IN CROATIA (THE END OF THE 20TH – THE BEGINNING OF THE 21ST CENTURY): POST-WAR RECONSTRUCTION AND EUROPEAN DEVELOPMENT STRATEGY

Abstract. *The purpose of the article is to present the results of a study of educational policy in Croatia (end of the 20th – beginning of the 21st century), to characterize the strategic directions of post-war reconstruction and European development of Croatian education, to determine the most important for Ukraine experience of reforming education in Croatia. The research methodology is based on the principles of historicism, systematicity, objectivity, as well as on general scientific methods (analysis, synthesis, classification) and special historical methods (historical-genetic, historical-typological, historical-systemic). The scientific novelty is that the educational policy of the Republic of Croatia 1991–2023 was analyzed for the first time in Ukrainian historical science. The Conclusions.* As a result of the study, it was established that the educational policy in Croatia from 1991 to the present day was characterized by several main trends: restoration of national educational traditions; Europeanization, development of human capital. The following periods of its development can be singled out: 1) 1990s – dismantling of the socialist model of upbringing and education structure, revival of the national education system, the first steps on the way to Europeanization, lack of systemic management decisions and changes in legislation; 2) 2000–2013 – gradual and purposeful Europeanization in order to achieve the main European standards in the field of education, adoption of fateful decisions and formation of institutional foundations of Europeanization; 3) 2013–2023 – further development of education on the path of Europeanization, improvement of laws, renewal of strategies, approval of the structure of education, attention to modernization of the content of education, implementation of the competence approach. At the same time, a number of problematic points in the development of education were outlined: insufficient infrastructural and personnel capacity in preschool and primary education; inefficient model of financing some levels of education; insufficient level of educational results (PISA score); decreasing interest of young people in enrolling in three-year educational vocational programs; low level of employment of persons with full higher education; insufficient resources to ensure the quality of educational programs in higher education, etc. For Ukraine, in my opinion, it will be useful to use the experience of Croatian education: creation of «whole-day schools»; providing wider access of volunteer organizations to secondary and higher education institutions; improvement of the adult education system through the further development of professional standards, educational programs and appropriate methodological support; wide digitization of the education system and the formation of digital competence of participants in the educational process.

Key words: Republic of Croatia, educational policy, post-war reconstruction, Europeanization, educational reforms, education system, content of education.

Постановка проблеми. У 1991–1995 рр. Республіка Хорватія вела війну за незалежність, яка завдала значних збитків її економіці, соціальній та культурно-освітній сферам. Післявоєнна відбудова країни охопила усі сектори суспільного життя, зокрема освіту. Освітня політика поступово стала однією зі складових не лише відбудови, але й подальшого економічного зростання, утвердження демократії та національної безпеки Хорватії. Беручи до уваги певну близькість історичної долі Хорватії та України, вважаємо доцільним проана-

лізувати хорватський досвід освітньої політики і виокремити певні рекомендації для нашої країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогодні історіографія освітньої політики незалежної Хорватії представлена десятками наукових праць. Для нас найбільш важливими є студії Ніколи Паствовіча (Pastuović, 1996; Pastuović, 2012), Ладислава Церича (Cerych, 1997), Тіхоміра Жіляка та Теодори Молнар (Žiljak, 2013; Žiljak, & Molnar, 2015), Снежани Корен і Браніслави Барановіч (Koren and Baranović, 2009), Ніколи Бакети (Baketa, 2012), Габора Галаша (Hálasz, 2015). Серед українських дослідників відзначимо статтю Оксани Гули про українознавчу освіту в Хорватії (Гула, 2017). Політичні, економічні, соціальні механізми післявоєнної відбудови Хорватії проаналізувала Софія Косаревиц (Косаревиц, 2022). Назагал відзначимо відсутність в українській історичній та педагогічній науці досліджень освітньої політики Республіки Хорватія у 1991–2023 рр.

Мета статті – представити результати дослідження освітньої політики в Хорватії (кінець XX – початок XXI ст.), охарактеризувати стратегічні напрями післявоєнної відбудови і європейського розвитку хорватської освіти, визначити найбільш важливий для України досвід реформування освіти в Хорватії.

Виклад основного матеріалу. Республіка Хорватія успадкувала систему освіти від соціалістичної Югославії, намагаючись демонтувати її упродовж 1990-х рр. Перший Президент країни Франьо Туджман, ще в 1990 р. наголосив на потребі змін в освіті, вказавши два головні напрями: повернення до національної спадщини та орієнтація на європейські освітні традиції (Tuđman, 1990). Запропонована Президентом модернізація, по суті, мала ретроспективний характер, бо концентрувалася на відновленні хорватської національної педагогіки та освіти. Наперед відзначимо, що аналогічні тенденції розгорталися і в пострадянській Україні, де вчені-педагоги закликали до відродження національної автентичної педагогіки і освіти (Галів, 2012).

Уже в умовах війни розпочалися певні зміни у структурі освіти Хорватії, зокрема було відновлено гімназії. Наголосимо, що такі заклади діяли у структурі хорватської системи освіти ще у 1958–1974 р. У змісті освіти відбувалися помітні трансформації, зосереджені навколо ідеї розвитку хорватської державності, мови, культури, релігії хорватського народу. Звісно, відбулися зміни у кадровому забезпеченні управління освітою, ліквідовано деякі притаманні соціалістичній системі організаційні ланки (наприклад, піонерську організацію). У 1994 р. було ліквідовано Інститут освіти Республіки Хорватія, де працювали понад три сотні науковців, розробляючи навчальні програми та здійснюючи прикладні і теоретичні дослідження у сфері педагогіки (Žiljak, 2013, ss. 10–11).

У другій половині 1990-х рр., після відновлення територіальної цілісності Хорватії, з'явилися перші ознаки європеїзації освіти, зокрема запроваджено можливість вибору одного з декількох затверджених підручників (Koren & Baranović, 2009, p. 100). У рамках професійно-технічної ланки освіти у 1995/96 н. р. було впроваджено деякі елементи німецького досвіду, а саме – дуальну систему підготовки фахівців. Відтепер теоретична частина навчальної програми здійснювалася в професійно-технічних та інших середніх закладах освіти, а практична («учнівство» – на виробництві під наглядом майстрів або ж у ремісничій школі. Як зауважує Т. Жіляк, дуальна система впроваджувалася на основі досвіду та підтримки Баварської ремісничої палати, однак в історії хорватської освіти вже існували приклади такого «учнівства», а також навчання під час праці за моделлю С. Шувара. Тож і в цьому випадку він бачить прояв «ретроспективної європеїзації» (Žiljak, 2013, s. 11).

Дослідники С. Корен та Б. Барановіч відзначили ще одну характерну рису освітньої політики Хорватії у другій половині 1990-х рр.: домінування державного управління, яке перебувало під впливом правлячої партії – Хорватського демократичного союзу; відсутність системних змін у законодавстві (за винятком частково реформованої професійної освіти); розв'язання поточних питань підзаконними актами (Koren, & Baranović, 2009, p. 96). Водночас продовжувалася робота над усуненням зі змісту освіти наративів попередньої (соціалістичної) епохи, зосередження уваги на національному вихованні молоді.

На думку Т. Жіляка, з 2000 р. починається другий період розвитку хорватської освіти – європеїзації, який складався з двох етапів: 1) початкові зміни у напрямі європеїзації освіти; 2) ухвалення доленосних рішень та формування інституційних засад європеїзації. Саме з 2000 р. уряд бере курс на вступ до Європейського Союзу (далі – ЄС). У цей час було схвалено низку стратегічних документів щодо розвитку країни загалом і системи освіти зокрема (наприклад, Концепцію змін в системі освіти в Республіці Хорватія, 2002 р.). У 2001 р. Хорватія приєдналася до Болонського процесу. До освітньої політики держави поступово входить новий дискурс: навчання упродовж життя в суспільстві знань (Žiljak, 2013, s. 13). Метою освіти проголошувалося піднесення якості життя, а завдання освіти та виховання вбачалися у тому, щоб підготувати особистість до виконання головних ролей у житті, за допомогою яких вона задовольняє свої потреби і потреби суспільства, сприяючи досягненню визначеної мети (Projekt, 2002, s. 11).

На початку 2000-х рр. відбулися інституційні зміни щодо установ, які визначали освітню політику. У 2002 р. було відновлено Інститут освіти (згодом реорганізований у незалежне Агентство виховання та освіти), утворено Науково-дослідний центр розвитку освіти при Інституті соціальних досліджень у Загребі. У структурі Міністерства науки, освіти та спорту було створено директорат з питань навчального планування, який займався розробленням національного змісту освіти та програм навчальних дисциплін. Важливу роль відіграють Хорватська академія знань та мистецтв (ХАЗМ) та Національна рада з питань конкурентоспроможності. Ці інституції підготували документи, які відстоювали концепцію навчання впродовж життя, уводячи до загальнохорватського освітнього дискурсу критерії конкурентоспроможності і працевлаштування (Žiljak, 2013, s. 14).

У цей час ЄС надавав фінансову підтримку інституційним і програмним змінам в Хорватії, насамперед через Програму допомоги громадам у відбудові, розвитку і стабілізації (CARDS – Community Assistance for Reconstruction, Development and Stabilisation programme). У 2001–2006 рр. для проєктів національного значення Хорватія отримала 262 млн. євро, а проєктів регіонального рівня – 179 млн. євро (CARDS, 2023).

У 2005–2010 рр. було прийнято низку основоположних документів для розвитку освіти в Хорватії: План розвитку системи виховання і освіти у 2005–2010 рр. (2005), Стратегія розвитку системи професійної освіти в Республіці Хорватія у 2008–2013, Закон про освіту і навчання в початковій та старшій школі (2008), Правила складання державних випускних іспитів (2008), Закон про забезпечення якості науки і вищої освіти, Закон про професійно-технічну освіту (2009), Закон про освіту дорослих (2007), Загальні основи хорватської рамки кваліфікацій (2008) (Žiljak, 2013, s. 16).

Так, План розвитку системи виховання і освіти у 2005–2010 рр. враховував вплив соціально-економічних змін на виховання та освіту, демографічні тенденції, зміни на ринку праці, регіональний розвиток, можливості фінансування освіти, умови глобалізації та вступу до ЄС (Plan razvoja, 2005, ss. 4–8). Пріоритетами визнавалися: спрямування виховання та освіти для забезпечення соціальної згуртованості і економічного зростання; підвищення якості й ефективності освіти (розвиток викладання та навчання, зв'язків між освітою та сферою праці, поліпшення освітніх можливостей та забезпечення рівності доступу до освіти, розвиток освітніх можливостей для дорослих); посилення професійного розвитку вчителів та інших працівників у сфері освіти; підвищення ефективності управління, зокрема моніторингу і оцінювання освіти (Plan razvoja, 2005, ss. 9–19). План скеровував розвиток освіти Хорватії у бік європейської інтеграції.

Закон про освіту і навчання в початковій та старшій школі (2008) визначав такі цілі шкільних установ: 1) забезпечувати систематичне навчання учнів, заохочувати та вдосконалювати їхній інтелектуальний, фізичний, естетичний, соціальний, моральний та духовний розвиток, а також розвиток відповідно до їхніх здібностей і вподобань; 2) розвивати в учнів усвідомлення національної приналежності, збереження історико-культурної спадщини та національної самобутності; 3) виховувати та навчати учнів відповідно до загальнокультурних і циві-

лізаційних цінностей, прав людини та прав дитини, навчити їх жити в мультикультурному світі, поважати різноманітність і толерантність, а також брати активну та відповідальну участь у демократичному розвитку суспільства; 4) забезпечити набуття учнями базових (загальноосвітніх) і професійних компетентностей, підготувати їх до життя та роботи в мінливому соціокультурному контексті відповідно до вимог ринкової економіки, сучасних інформаційно-комунікаційних технологій (далі – ІКТ), наукових знань і досягнень; 5) готувати учнів до навчання впродовж життя (Zakon, 2008). Певну увагу закон виявляв до дітей, батьки яких були громадянам країн-членів ЄС.

Незабаром у Хорватії було утворено ще декілька важливих інституцій: Агентство професійно-технічної освіти (2005), Агентство освіти дорослих (2006), Агентство мобільності та програм ЄС (2007). Перші два агентства були об'єднані в єдину організацію у 2010 р. У 2008 і 2010 рр. ухвалено Державний педагогічний стандарт системи початкової освіти та Державний педагогічний стандарт системи середньої освіти (Žiljak, 2013, s. 16). У 2011 р. затверджено Національний рамковий навчальний план для дошкільного виховання та освіти і загальнообов'язкової та середньої освіти. Згідно з ними, головними принципами початкової та середньої освіти в Республіці Хорватія проголошувалися: знання (розвиток суспільства знань), солідарність (систематичне виховання у дітей та молоді чуйності до інших), ідентичність (формування особистої, культурної і національної ідентичності), відповідальність (активна участь дітей і молоді в житті суспільства) (Nacionalni okvirni kurikulum, 2011).

Спільно з європейськими партнерами хорватський уряд, ХАЗМ та представники працеводців розробили Рекомендації щодо стратегії виховання, освіти, науки і технологій (2012). У цьому документі основний акцент робився на формування освітньо-дослідницького простору як ключового складника інфраструктури прогресу, розвитку людського потенціалу, формування системи цінностей особистості, утвердження взаємозалежності освіти та інноваційної економіки. Орієнтуючись на європейські вимоги, проголошувалася необхідність переходу на десятирічну обов'язкову освіту (у Хорватії була обов'язковою восьмирічна початкова освіта). Ставилася мета формувати на рівні початкової і середньої освіти компетентності, визначені Європейським парламентом у документі «Ключові компетентності для навчання впродовж життя – Європейська рамка компетентностей» (2006). Йшлося про такі компетентності: спілкування рідною мовою; спілкування іноземними мовами; математична компетентність і базові компетентності в науці й техніці; цифрова компетентність; методична компетентність («навчити вчитися»); соціальна та громадянська компетентність; ініціативність і підприємливість; культурна обізнаність і самовираження (Smjernice, 2012, s. 11).

Система вищої освіти Хорватії поступово перебудовувалася на засадах Болонського процесу. В країні було впроваджено державний матуральний іспит як інструмент оцінювання освіти і водночас класифікаційний механізм вступу до коледжів. Щоправда, у 2009 і 2010 рр. студенти протестували проти впровадження Болонського процесу. Уряд зробив певні кроки до узгодження хорватської рамки кваліфікацій з європейською. У 2006 і 2009 рр. в Хорватії проводився тест PISA, однак його результати не викликали якоїсь особливої дискусії (Žiljak, 2013, ss. 17–18). Студенти закладів вищої освіти Хорватії беруть активну участь у програмах академічної мобільності. Згідно з даними ЮНЕСКО, рівень виїзної студентської мобільності в Хорватії на 2013 р. становив 4,93 %, що було вище середнього рівня виїзної студентської мобільності в ЄС. На той час за кордоном навчалися майже 6 тис. хорватських студентів (Što će biti, 2013).

Помітно зростали показники освіти дорослих, яка фінансувалася через програму CARDS, а згодом підпрограму Грундтвіга (Grundtvig), що реалізовувалася Агентством мобільності та програм ЄС з 2009 р. Право на участь у ній мали студенти, установи й організації освіти дорослих, працівники закладів освіти дорослих, компанії та низка інших учасників. У 2009 р. в рамках підпрограми Грундтвіга для Хорватії реалізовувалося три види активностей: професійне навчання, візити та обміни, підготовчі візити. Вони здійснювалися через 35 проєктів, у яких взяли участь 35 осіб із 33 установ. Наступного року додалася активність під назвою «Партнер-

ство», а загалом було реалізовано 60 проєктів із 116 учасниками із 47 організацій. У 2011 р. підпрограма реалізовувала сім видів активностей у рамках 42 проєктів, у яких брали участь 234 учасники із 37 організацій та установ (Baketa, 2012, ss. 60–61).

Успіхи Хорватії щодо реформування освіти відзначила Європейська комісія у своєму звіті 2011 р. Наголошувалося, що показники завершення навчання учнями у старшій середній школі є вищими за контрольні показники в ЄС. Щоправда, Хорватія мала нижчі показники від середнього в ЄС щодо отримання вищої освіти та доступності дошкільної освіти, участі дорослих у навчанні впродовж життя. Наголошувалося на тому, що в країні було створено команду експертів Болонського процесу, щоб забезпечити просування у реформуванні вищої освіти. Тривають реформи у професійно-технічній освіті та освіті дорослих. Відбувся значний прогрес участі Хорватії в програмах ЄС. Країна виконала вимоги для участі в програмах Lifelong Learning та Youth in Action. Тож, можливість співпраці з державами-членами ЄС у сфері освіти значно зросла (Croatia, 2011, pp. 57–58).

Після вступу Хорватії до ЄС розпочався третій період у розвитку освітньої політики країни та розбудови системи освіти. Остаточно утвердилася структура освіти, яка складається з дошкільної, початкової, середньої і вищої школи. Дошкільня охоплює дітей від 6 місяців до 6 років, початкова школа – від 6 до 15 років, середня школа – від 15 до 19–20 років. Відповідно до закону про дошкільну освіту (2013), дошкільна програма є обов'язковою для кожної дитини за рік, що передує школі. Для дітей, які не відвідують дитячий садок, проводиться спеціальна дошкільна програма тривалістю 250 годин на рік (Zakon, 2013).

Початкова (основна) школа є обов'язковою для всіх дітей, які мешкають у Хорватії, незалежно від громадянства. Середня ланка освіти складається з таких закладів: гімназії (термін навчання – чотири роки), професійно-технічні школи (термін навчання – чотири або п'ять років), художні школи (термін навчання – чотири роки), промислові, економічні торговельні школи (термін навчання – три роки). Гімназії поділяються на загальні та спеціальні заклади (природничі, математичні, природничо-математичні, мовні, класичні).

Професійно-технічні школи мають статус технікумів («технічних шкіл») та різну профільність (промислові, економічні, медичні тощо). Після закінчення професійно-технічних закладів випускники отримують сертифікат про здобуття середньої освіти та конкретної спеціальності. Мистецькі школи мають відповідні напрями: музика, образотворче мистецтво, танці. Промислові школи мають два різновиди навчального плану: перший передбачає теоретичну і практичну підготовку в закладі освіти, другий – дуальне навчання, причому практична частина складає 65 % від усієї програми та реалізовується у виробничих майстернях, на підприємствах. Відповідно існують відмінності між здачею випускного іспиту. У першому випадку учень просто здає іспит, у другому ж – він може здавати як іспит, так і спеціальний кваліфікований тест (Гула, 2017, ss. 182–183).

Одним із ключових завдань на рівні початкової і середньої освіти у Хорватії стала актуалізація громадянського виховання і освіти. Низка досліджень виявили проблеми у сфері політичної грамотності, розуміння змісту громадянства та демократії серед хорватських студентів. Це, звісно, привернуло увагу до середньої ланки освіти. Річ у тім, що Національна рамкова навчальна програма передбачає громадське виховання та освіту лише як змістову проблематику міжпредметного характеру, яка повинна обов'язково реалізовуватися в усіх навчальних дисциплінах школи. Відтак громадянська освіта була запроваджена в Хорватії як експериментальний модуль у 12 початкових і середніх школах у 2012/13 та 2013/14 навчальних роках. У початкових школах м. Ріска було запроваджено громадянську освіту як позакласну (факультативну) програму, спочатку на експериментальному рівні, а згодом – офіційному. Результати були доволі позитивними, зросло зацікавлення дітей питаннями громадянських прав, проблемами дискримінації та толерантності. Відтак й інші міські громади Хорватії поступово запроваджують такий досвід (Ćulum, Šekolj, & Kušić, 2018, ss. 95–96, 104–105). Водночас у хорватській системі початкової та середньої освіти набули поширення волонтерські програми, які впроваджуються з ініціативи неурядових організацій. Дослідження засвідчили їх високу

ефективність у формування громадянської та соціальної компетентностей (Ćulum, Šekolj, & Kušić, 2019).

Структура вищої освіти Хорватії складається з 10 університетів (найбільші – у Загребі, Рієці, Осієку, Спліті і Задарі), у складі яких є 80 факультетів, зокрема і філіальних. Крім того, в країні функціонують політехнічні інститути, академії мистецтв. У 2022 р. було прийнято новий Закон про наукову діяльність і вищу освіту, який передбачав автономію для університетів та академічне самоврядування для інших закладів вищої освіти. У Хорватії утвердилася бінарна система вищої освіти, яка базується на принципах Болонської декларації: університетська та професійна. Професійне навчання орієнтоване насамперед на ринок праці, і в його рамках набуваються передусім професійні компетентності, тоді як освіта в університеті має переважно теоретичний характер і спрямована на подальше продовження академічної освіти. Ця диференціація професійно-технічної і університетської освіти та типів закладів вищої освіти орієнтується на регіональні потреби, підвищує гнучкість навчальних програм, одночасно забезпечуючи їхню якість та відповідність потребам ринку праці (Visoko obrazovanje, 2023). Бакалаврські програми охоплюють три-чотири роки (180, 240 кредитів ЄКТС), магістерські – один-два роки (60, 120 кредитів ЄКТС), докторські – щонайменше три роки (Visoko obrazovanje, 2018, ss. 17–18).

Варто відзначити, що упродовж 2017–2022 рр. різко зросла кількість освітніх програм у закладах вищої освіти Хорватії – з 1400 до 1800. Відповідно зросла чисельність студентів і викладачів. На думку представників Міністерства науки і освіти, це не відповідає потребам суспільства, економіки і ринку праці (Kušić, 2022). Невпорядкованою у Хорватії залишається ситуація з кількістю закладів вищої освіти, які мають статус юридичної особи. Згідно з даними Реєстру закладів вищої освіти та офіційного обліку акредитованих закладів у Республіці Хорватія таких є 117 а саме: 10 державних і 4 приватні університети, 72 структурні підрозділи державних університетів, 13 державних і 18 приватних політехнічних інститутів. Велика кількість закладів вищої освіти є наслідком того, що найбільші університети у Загребі, Рієці, Осієку і Спліті не є юридично інтегрованими установами, а їхні структурні підрозділи (факультети, центри тощо) – окремі юридичні особи (Vrste visokih učilišta, 2024).

На сучасному етапі розвитку освіти в Хорватії освітня політика зосереджена навколо реалізації кількох ключових документів. У березні 202 р. уряд прийняв Національний план розвитку системи освіти до 2027 р. а також супровідний план дій щодо його реалізації. Тематичні напрями Національного плану включають ранню та дошкільну освіту, початкову, середню загальну та мистецьку освіту, професійну освіту і освіту дорослих, вищу освіту, освіту людей з особливими освітніми потребами, представників національних меншин та членів хорватської нації за кордоном. Особливий акцент зроблено на застосуванні цифрових технологій у системі освіти (Nacionalni plan razvoja, 2023, ss. 7–37). Загалом на реалізацію заходів Національного плану заплановано понад 2 млрд. євро, більшість яких буде надано Європейським Союзом (Tekuće reforme, 2023).

Національний план визначає 10 цілей, які необхідно досягнути до 2027 р.: 1) забезпечити доступність дошкільної освіти для кожної дитини; 2) поліпшити освітні результати учнів шляхом підвищення якості, ефективності, результативності та справедливості системи початкової й загальної середньої освіти; 3) забезпечити вищий рівень працевлаштування осіб з кваліфікацією шляхом підвищення якості й актуальності професійної освіти; 4) збільшити частку дорослого населення в процесах навчання упродовж життя шляхом підвищення якості й актуальності освітніх програм для дорослих; 5) підвищити та забезпечити якість, актуальність і доступності вищої освіти; 6) забезпечити доступ до освіти учнів з вадами розвитку та студентів з інвалідністю; 7) підвищити доступність ідентифікації, освітніх шляхів, моніторингу та підтримки обдарованих дітей та учнів шляхом створення узгодженої системи; 8) поліпшити навчання дітей та студентів національних меншин; 9) удосконалити освіту дітей і студентів хорватської національності за межами Республіки Хорватія; 10) продовжувати запроваджувати ІКТ в освіті на всіх рівнях (Nacionalni plan razvoja, 2023, ss. 41–72).

Водночас Національний план відзначав низку проблем у системі освіти Хорватії, які необхідно розв'язати до 2027 р. Так, у дошкільній освіті спостерігається інфраструктурна і кадрова неспроможність (недостатня кількість закладів, місць для дітей у закладах, кількість вихователів та іншого професійного персоналу, особливо в сільській місцевості), неефективна модель фінансування (неоптимальний розподіл повноважень між центральною та місцевою владою), проблема доступності дошкільної освіти для неблагополучних сімей, неадекватне застосування процедур забезпечення якості дошкільної освіти тощо (Nacionalni plan razvoja, 2023, ss. 9–10). У початковій та загальній освіті Хорватії зафіксовано такі проблеми: кількість годин викладання дуже мала порівняно з середнім показником у Європі; недостатній рівень освітніх результатів (бал PISA); недостатня інфраструктурна спроможність, необхідна для запровадження моделі цілоденної школи; часткове впровадження реформи освіти (непідготовленість вчителів, неналежна система оцінювання реформи); відсутність системних заходів освітньої політики, необхідних для залучення та утримання найкращих кандидатів на педагогічну професію; недостатнє використання даних і сучасних ефективних інструментів оцінки державної політики (стандартизовані оцінки знань, аналітичні інструменти тощо); неоптимальна структура гімназійних програм (Nacionalni plan razvoja, 2023, ss. 14–15).

У професійно-технічній освіті спостерігається: зменшення інтересу молоді до вступу на трирічні освітні програми та значний надлишок чотирирічних освітніх програм; недостатня спроможність роботодавців щодо організації та впровадження дуальної освіти; відсутність регулярних досліджень щодо майбутніх потреб ринку праці в певних секторах і результатів працевлаштування осіб, які нещодавно закінчили заклади професійно-технічної освіти; неадекватна мережа закладів освіти і пропозиції освітніх програм на регіональному рівні; повільне пристосування програм професійно-технічної освіти до потреб ринку праці; недостатня участь викладачів закладів професійно-технічної освіти у безперервному професійному розвитку, недоліки в оцінюванні якості роботи педагогів та ін. (Nacionalni plan razvoja, 2023, ss. 18–19).

Освіта дорослих в Хорватії досі відзначається: низьким рівнем участі в навчанні впродовж життя (особливо серед низькокваліфікованого, літнього, сільського та тривало безробітного населення); низьким рівнем залучення роботодавців до оцінки потреб, програм розвитку навичок та їх оцінки, неоднаковою якістю програм освіти дорослих; відсутністю цілісної системи і механізмів забезпечення якості; недостатністю інформації про можливості й різні форми навчання впродовж життя; недостатньою участю фахівців з освіти дорослих у професійному розвитку, відсутністю відповідних навчальних матеріалів (Nacionalni plan razvoja, 2023, s. 20).

Вища освіта Хорватії на 2023 р., крім багатьох позитивних характеристик, відзначається: низьким рівнем завершення вищої освіти; низьким рівнем зайнятості осіб із повною вищою освітою; невідповідністю між пропозицією освітніх програм та кількістю студентських гуртожитків; недостатніми ресурсами для забезпечення якості освітніх програм; відсутністю систематичного збору даних і зв'язків між сформованими базами даних у вищій освіті; недостатньою розробленістю системи моніторингу випускників вищої освіти; відсутністю стратегічно орієнтованого фінансування вищої освіти; низьким рівнем інтернаціоналізації хорватської вищої освіти; слабкими зв'язками між викладацькою, науково-дослідницькою діяльністю й передачею знань і технологій між закладами вищої освіти та суспільством (Nacionalni plan razvoja, 2023, s. 25). Власне на виправлення зазначених недоліків і проблем й спрямований Національний план розвитку системи освіти до 2027 р.

Серед запланованих нововведень у систему освіти Хорватії відзначимо низку вагомих реформ у початковій, професійно-технічній освіті, освіті дорослих, а також цифровізації освіти. Так, у початковій освіті з 2023 р. заплановано впровадження проєкту «Школа повного дня», який буде реалізовуватися на першому етапі як чотирирічний пілотний проєкт у 62 школах. Усі програми, процедури та заходи будуть підготовлені, реалізовані й оцінені зовні. Повна реалізація проєкту передбачена на 2027/28 н. р. Основні цілі та механізми реалізації цілоденної початкової школи спрямовані на: 1) поліпшення шкільних досягнень і навчальних результатів усіх учнів початкової школи за всіма навчальними напрямками шляхом збільшення навчаль-

них годин; 2) зменшення відмінностей у навчальних результатах для груп учнів із різними соціально-економічними, соціальними, територіальними, родинними та особистими обставинами; 3) суттєве поліпшення матеріального, професійного та соціального статусу вчителів, експертів, директорів шкіл; 4) підвищення добробуту та якості життя учнів, батьків /опікунів, а також якості життя в місцевих громадах і суспільстві. Проект значною мірою підтримується ЄС, за рахунок якого в основному будуть здійснюватися інвестиції в інфраструктуру та нові навчальні програми. Заплановане підвищення зарплат вчителям фінансуватиметься з державного бюджету Хорватії (Tekuće reforme, 2023).

З метою реформування професійно-технічної освіти Агентство професійної освіти та освіти дорослих упродовж 2017–2023 рр. реалізовувало проект «Модернізація системи професійної освіти та навчання». Він частково фінансувався Європейським соціальним фондом та спрямовувався на сприяння розвитку привабливої, інноваційної, актуальної, інклюзивної і пов'язаної з ринком праці професійної освіти. На початок вересня 2023 р. у результаті проекту було розроблено 108 стандартів професій, з яких 104 внесено до реєстру Хорватської рамки кваліфікацій. Також розроблено 140 кваліфікаційних стандартів, з яких 117 внесено до згаданого реєстру, та 94 професійно-технічні освітні програми з відповідними методичними рекомендаціями для викладачів щодо їх застосування. На сьогодні в Хорватії здійснюється надання підтримки директорам, викладачам і професійним партнерам у впровадженні, реалізації та моніторингу галузевих освітніх програм шляхом постійного навчання, семінарів, візитів тощо (Tekuće reforme, 2023).

На подальше удосконалення освіти дорослих у Хорватії вплинуло прийняття Закону про освіту дорослих у грудні 2021 р. Відтак хорватська система освіти дорослих була повністю гармонізована із Законом про хорватську рамку кваліфікацій, а методологія створення програм освіти для дорослих базується на нормативних актах, що регулюють хорватську рамку кваліфікацій. Нова законодавча база освіти дорослих запровадила такі інновації: формальні програми для отримання мікрокваліфікацій; визнання попереднього неформального та інформального навчання. Додатковий стимул для розвитку та впровадження мікрокваліфікацій забезпечується через можливості фінансування програм для набуття компетентностей, необхідних на ринку праці через структурні й інвестиційні фонди, механізми відновлення та стійкості, з особливим акцентом на розвиток зелених і цифрових технологій (Tekuće reforme, 2023).

План цифровізації освіти спирається на схвалену хорватським парламентом наприкінці 2022 р. Стратегію цифрової Хорватії на період до 2032 р. (Strategiju digitalne Hrvatske, 2023). У Національному плані розвитку системи освіти до 2027р. вказуються кількісні показники, яких треба досягнути через чотири роки. Так, кількість учнів, які використовуватимуть нові та/або вдосконалені публічні цифрові послуги, продукти і процеси у 2027 р. повинна становити понад 95 тис. осіб, кількість студентів – понад 31 тис., кількість працівників закладів освіти – понад 15 тис. З цієї метою заплановано: обладнати заклади освіти цифровою технікою для проведення змішаних / гібридних форм навчання; постійно вдосконалювати цифрові компетентності вчителів шкіл і викладачів закладів професійної та вищої освіти; уніфікувати обладнання шкіл для забезпечення рівних можливостей застосування цифрових технологій у процесі навчання; створити цифрову освітню платформу; розробити відкриті цифрові навчальні ресурси для закладів вищої освіти; створити систему цифрової зрілості закладів вищої освіти; надавати підтримку закладам освіти у сфері штучного інтелекту (Nacionalni plan razvoja, 2023, ss. 72–74).

Досвід освітньої політики в Хорватії та реформування різних секторів освіти, накопичений упродовж останніх 34 років, на наше переконання, треба враховувати при подальшій розбудові системи освіти України. Звісно, у системі і змісті освіти двох країн є багато відмінностей, водночас деякі важливі кроки на шляху до приєднання до європейського освітнього простору Україна вже зробила, повторюючи шлях Хорватії. Маємо на увазі, наприклад, приведення у відповідність національної рамки кваліфікацій до європейських стандартів, прийняття принципів Болонського процесу у вищій школі, удосконалення моніторингу і оцінювання яко-

сті освіти, впровадження інноваційних підходів до змісту й організації освіти у рамках Нової української школи тощо. З іншого боку, необхідно використати досвід Хорватії щодо: створення «шкіл повного дня» на рівні початкової та гімназійної освіти України; надання більш широкого доступу волонтерським організаціям до середніх і вищих закладів освіти з метою залучення дітей та молоді до соціально важливих проєктів і формування громадянської та соціальної компетентностей; удосконалення системи освіти дорослих шляхом подальшої розробки професійних стандартів, освітніх програм і відповідного методичного забезпечення; широка діджиталізація системи освіти і формування цифрової компетентності учасників освітнього процесу. Зі зрозумілих причин, у системі освіти Хорватії сьогодні недостатня увага приділяється первинній військовій підготовці дітей старшого шкільного віку та студентів, тож у цьому річці немає якогось важливого для нас освітнього досвіду.

Висновки. Отже, освітня політика у Хорватії від 1991 р. до наших днів характеризувалася кількома головними тенденціями: відновлення національних освітніх традицій; європеїзація; розвиток людського капіталу. У своєму розвитку вона пройшла декілька етапів: 1) 1990-ті рр. – демонтрування соціалістичної моделі виховання та структури освіти, відродження національної системи освіти, перші кроки на шлях до європеїзації (впровадження дуальної форми освіти в професійній середній школі), відсутність системних управлінських рішень і змін у законодавстві (освітня політика радше мала реагувальний, аніж стратегічний характер); 2) 2000–2013 рр. – поступова і цілеспрямована європеїзація задля досягнення основних європейських стандартів у сфері освіти, ухвалення доленосних рішень (законів, стратегій, планів, правил, педагогічних стандартів) та формування інституційних засад європеїзації (утворення відповідних агентств); 3) 2013–2023 рр. – подальша розбудова освіти на шляху європеїзації, удосконалення законів, поновлення стратегій, утвердження структури освіти, увага до модернізації змісту освіти, реалізація компетентнісного підходу. Водночас окреслилася низка проблемних моментів у розвитку освіти: недостатня інфраструктурна і кадрова спроможність у дошкільній та початковій освіті; неефективна модель фінансування деяких рівнів освіти; недостатній рівень освітніх результатів (бал PISA); зменшення інтересу молоді до вступу на трирічні освітні професійно-технічні програми; низький рівень зайнятості осіб із повною вищою освітою; недостатні ресурси для забезпечення якості освітніх програм у вищій школі тощо. Саме на розв'язання цих проблем націлені влада та освітянська громадськість Хорватії у третьому десятилітті XXI ст.

Для України, на нашу думку, буде корисним використати такий досвід хорватської освіти: створення «шкіл повного дня»; надання більш широкого доступу волонтерських організацій до середніх і вищих закладів освіти; удосконалення системи освіти дорослих шляхом подальшої розробки професійних стандартів, освітніх програм і відповідного методичного забезпечення; широка діджиталізація системи освіти і формування цифрової компетентності учасників освітнього процесу. Звісно, цей досвід є неповним, оскільки освітні реформи в Хорватії тривають. Крім того, такі кроки потребують масштабного фінансування, що для України в умовах російсько-української війни є надскладним завданням. Проте зазначені напрями хорватської освітньої політики можуть реалізовуватися у рамках післявоєнної відбудови України, на шляху нашої країни до повноцінного приєднання до європейської та північноатлантичної спільноти.

Перспектива подальших досліджень полягає у вивченні хорватського досвіду щодо реформування наукової сфери.

Фінансування. Статтю підготовлено у рамках проєкту фундаментального дослідження «Освіта і наука як чинники післявоєнної відбудови: історичний досвід, уроки для України» (номер державної реєстрації 0124U000787).

Джерела та література

- Baketa, N. (2012). Europeizacija obrazovanja odraslih u Hrvatskoj. *Andragoški glasnik*, 16 (1), 55–67.
- CARDS. (2023). CARDS. URL: <https://udruge.gov.hr/highlights/eu-programmes/cards-177/177>
- Cerych, L. (1997). Educational Reforms in Central and Eastern Europe: processes and outcomes. *European Journal of Education*, 32(1), 75–97.

- Croatia.** (2011). Croatia 2011 progress report. Brussels, 69 p. URL: <https://aei.pitt.edu/44842/>
- Ćulum, B., Čekolj, N., & Kušić, S.** (2018). Dekonstrukcija moći (nacionalne) obrazovne politike na primjeru građanskog odgoja i obrazovanja. *Ka novim iskoracima u odgoju i obrazovanju. Zbornik radova 2. međunarodna znanstveno-stručna konferencija*, (ss. 94–107). Sarajevo.
- Ćulum, B., Čekolj, N., & Kušić, S.** (2019). Školski volonterski programi u funkciji advanceja kvaliteta života mladih. *X Međunarodna naučno-stručna konferencija «Unapređenje kvalitete života djece i mladih».* Tematski zbornik, (ss. 444–456). Tuzla.
- Hálasz, G.** (2015). Education and social transformation in Central and Eastern Europe. *European Journal of Education*, 50(3), 350–371.
- Koren, S., & Baranović, B.** (2009). What kind of history education do we have after eighteen years of democracy in Croatia? Transition, intervention and history education politics (1990–2008). *Dimou, A. (ed.) «Transition» and the Politics of History Education in Southeastern Europe*, (pp. 91–140). Gottingen: V&E unipress.
- Kučić, I. Š.** (2022). Ministarstvo znanosti ne zna koliko u Hrvatskoj ima studenata! Međutim, ima još jedna gora stvar. URL: <https://www.novolist.hr/novosti/hrvatska/ministarstvo-znanosti-ne-zna-koliko-u-hrvatskoj-ima-studenata/>
- Nacionalni okvirni kurikulum.** (2011). *Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje*. URL: http://mzos.hr/datoteke/Nacionalni_okvirni_kurikulum.pdf
- Nacionalni plan razvoja.** (2023). *Nacionalni plan razvoja sustava obrazovanja za razdoblje do 2027. godine*. Zagreb, 81 s. URL: <https://mzo.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Obrazovanje/AkcijскиNacionalniPlan/Nacionalni-plan-razvoja-sustava-obrazovanja-za-razdoblje-do-2027.pdf>
- Pastuović, N.** (1996). Upravljanje i reformiranje obrazovnih sustava: osvrt na reforme u postkomunističkim zemljama. *Društvena istraživanja*, 5(21), 39–58.
- Pastuović, N.** (2012). *Obrazovanje i razvoj: kako obrazovanje razvija ljude i mijenja društvo, a kako društvo djeluje na obrazovanje*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja, 370 s.
- Plan razvoja.** (2005). *Plan razvoja sustava odgoja i obrazovanja 2005. – 2010*. Zagreb, 38 s.
- Projekt.** (2002). Projekt Hrvatskog odgojno-obrazovnog sustava za 21. stoljeće. Zagreb, 209 s.
- Smjernice.** (2012). *Smjernice za strategiju odgoja, obrazovanja, znanosti i tehnologije*. Zagreb, XIV+44 s. URL: https://www.unipu.hr/uploads/media/Smjernice_za.pdf
- Što će biti.** (2013). Što će biti s obrazovanjem nakon ulaska u EU? URL: <https://www.educentar.net/Vijest/11041/Sto-ce-biti-s-obrazovanjem-nakon-ulaska-u-EU/>
- Strategiju digitalne Hrvatske.** (2023). *Strategiju digitalne Hrvatske za razdoblje do 2032. Godine*. URL: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/full/2023_01_2_17.html
- Tekuće reforme.** (2023). *Tekuće reforme i razvoj politike*. URL: <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/national-education-systems/croatia/ongoing-reforms-and-policy-developments>
- Tudman, F.** (1990). *Govor u Saboru 30. svibnja 1990*. URL: <https://www.sabor.hr/hr/o-saboru/povijest-saborovanja/znameniti-govori/govor-franje-tudmana-u-saboru-30-svibnja-1990>
- Visoko obrazovanje.** (2018). *Visoko obrazovanje u Republici Hrvatskoj. Vodič za članove stručnih povjerenstava u postupcima vrednovanja visokih učilišta i znanstvenih organizacija*. Zagreb, 77 s. URL: https://www.azvo.hr/images/stories/novosti/Bro%C5%A1lura_Visoko_obrazovanje_u_RH.pdf
- Visoko obrazovanje.** (2023). *Visoko obrazovanje*. URL: <https://mzo.gov.hr/istaknute-teme/odgoj-i-obrazovanje/visoko-obrazovanje/133>
- Vrste visokih učilišta.** (2024). *Vrste visokih učilišta*. URL: <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/hr/national-education-systems/croatia/vrste-visokih-ucilista>
- Zakon.** (2008). *Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi*. URL: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2008_07_87_2789.html
- Zakon.** (2013). *Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju*. URL: <https://vrtic-krijesnice.zagreb.hr>
- Žiljak, T.** (2013). Dvije faze obrazovne politike u Hrvatskoj nakon 1990. godine. *Andragoški glasnik*, 17 (1), 7–25.
- Žiljak, T., & Molnar, T.** (2015). Croatian Education Policy in the EU Context. *EU Public Policies Seen from a National Perspective: Slovenia and Croatia in the European Union* / Edited by Damjan Lajh and Zdravko Petak, (pp. 279–298). Ljubljana: Faculty of Social Sciences.
- Галів, М.** (2012). Реалізація ідеї національної автентичності української педагогіки у творчості Омеяна Вишневецького. *Збірник наукових праць молодих учених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*, 1, 78–84.

- Гула, О. (2017). Система освіти Республіки Хорватія: українознавчий аспект. *Українознавство*, 3 (64), 181–191.
- Косаревич, С. (2022). *Післявоєнна відбудова Хорватії*. URL: <https://dc.org.ua/news/reconstruction-croatia>

References

- Baketa, N. (2012). Europeizacija obrazovanja odraslih u Hrvatskoj [Europeanization of adult education in Croatia]. *Andragoški glasnik*, 16 (1), 55–67. [in Croatian].
- CARDS. (2023). CARDS. URL: <https://udruga.gov.hr/highlights/eu-programmes/cards-177/177> [in English].
- Cerych, L. (1997). Educational Reforms in Central and Eastern Europe: processes and outcomes. *European Journal of Education*, 32(1), 75–97. [in English].
- Croatia. (2011). Croatia 2011 progress report. Brussels, 69 p. URL: <https://aei.pitt.edu/44842/> [in English].
- Ćulum, B., Čekolj, N., & Kušić, S. (2018). Dekonstrukcija moći (nacionalne) obrazovne politike na primjeru građanskog odgoja i obrazovanja [Deconstruction of the power of (national) education policy on the example of civic education]. *Ka novim iskoracima u odgoju i obrazovanju. Zbornik radova 2. međunarodna znanstveno-stručna konferencija*, (ss. 94–107). Sarajevo [in Croatian].
- Ćulum, B., Čekolj, N., & Kušić, S. (2019). Školski volonterski programi u funkciji advanceja kvaliteta života mladih [School volunteer programs in the function of advancing the quality of life of young people]. *X Međunarodna naučno-stručna konferencija «Unapređenje kvalitete života djece i mladih»*. *Tematski zbornik*, (ss. 444–456). Tuzla [in Croatian].
- Hálasz, G. (2015). Education and social transformation in Central and Eastern Europe. *European Journal of Education*, 50(3), 350–371. [in English].
- Koren, S., & Baranović, B. (2009). What kind of history education do we have after eighteen years of democracy in Croatia? Transition, intervention and history education politics (1990–2008). *Dimou, A. (ed.) «Transition» and the Politics of History Education in Southeastern Europe*, (pp. 91–140). Gottingen: V&E unipress [in Croatian].
- Kušić, I. Š. (2022). Ministarstvo znanosti ne zna koliko u Hrvatskoj ima studenata! Međutim, ima još jedna gora stvar [The Ministry of Science does not know how many students there are in Croatia! However, there is another worse thing]. URL: <https://www.novolist.hr/novosti/hrvatska/ministarstvo-znanosti-ne-zna-koliko-u-hrvatskoj-ima-studenata/> [in Croatian].
- Nacionalni okvirni kurikulum. (2011). *Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje* [National Framework Curriculum for Preschool Education and General Compulsory and Secondary Education]. URL: http://mzos.hr/datoteke/Nacionalni_okvirni_kurikulum.pdf [in Croatian].
- Nacionalni plan razvoja. (2023). *Nacionalni plan razvoja sustava obrazovanja za razdoblje do 2027. Godine* [National education system development plan for the period until 2027]. Zagreb, 81 s. URL: <https://mzo.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Obrazovanje/AkcijскиINacionalniPlan/Nacionalni-plan-razvoja-sustava-obrazovanja-za-razdoblje-do-2027.pdf> [in Croatian].
- Pastuović, N. (1996). Upravljanje i reformiranje obrazovnih sustava: osvrt na reforme u postkomunističkim zemljama [Managing and reforming education systems: a review of reforms in post-communist countries]. *Društvena istraživanja*, 5(21), 39–58. [in Croatian].
- Pastuović, N. (2012). *Obrazovanje i razvoj: kako obrazovanje razvija ljude i mijenja društvo, a kako društvo djeluje na obrazovanje* [Education and development: how education develops people and changes society, and how society affects education]. Zagreb: Institut za društvena istraživanja, 370 s. [in Croatian].
- Plan razvoja. (2005). *Plan razvoja sustava odgoja i obrazovanja 2005.–2010* [Education system development plan 2005–2010]. Zagreb, 38 s. [in Croatian].
- Projekt. (2002). *Projekt Hrvatskog odgojno-obrazovnog sustava za 21. stoljeće* [Project of the Croatian educational system for the 21st century]. Zagreb, 209 s. [in Croatian].
- Smjernice. (2012). *Smjernice za strategiju odgoja, obrazovanja, znanosti i tehnologije* [Guidelines for the strategy of upbringing, education, science and technology]. Zagreb, XIV+44 s. URL: https://www.unipu.hr/uploads/media/Smjernice_za.pdf [in Croatian].
- Što će biti. (2013). Što će biti s obrazovanjem nakon ulaska u EU? [What will happen to education after joining the EU?]. URL: <https://www.educentar.net/Vijest/11041/Sto-ce-biti-s-obrazovanjem-nakon-ulaska-u-EU/> [in Croatian].

- Strategiju digitalne Hrvatske.** (2023). *Strategiju digitalne Hrvatske za razdoblje do 2032. godine* [Digital Croatia strategy for the period until 2032]. URL: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/full/2023_01_2_17.html [in Croatian].
- Tekuće reforme.** (2023). *Tekuće reforme i razvoj politike* [Ongoing reforms and policy development]. URL: <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/national-education-systems/croatia/ongoing-reforms-and-policy-developments> [in Croatian].
- Tudman, F.** (1990). *Govor u Saboru 30. svibnja 1990* [Speech in Parliament on May 30, 1990]. URL: <https://www.sabor.hr/hr/o-saboru/povijest-saborovanja/znameniti-govori/govor-franje-tudmana-u-saboru-30-svibnja-1990> [in Croatian].
- Visoko obrazovanje.** (2018). *Visoko obrazovanje u Republici Hrvatskoj. Vodič za članove stručnih povjerenstava u postupcima vrednovanja visokih učilišta i znanstvenih organizacija* [Higher education in the Republic of Croatia. Guide for members of expert commissions in evaluation procedures of higher education institutions and scientific organizations]. Zagreb, 77 s. URL: https://www.azvo.hr/images/stories/novosti/Bro%C5%A1ura_Visoko_obrazovanje_u_RH.pdf [in Croatian].
- Visoko obrazovanje.** (2023). *Visoko obrazovanje* [Higher Education]. URL: <https://mzo.gov.hr/istaknute teme/odgoj-i-obrazovanje/visoko-obrazovanje/133> [in Croatian].
- Vrste visokih učilišta.** (2024). *Vrste visokih učilišta* [Types of higher education institutions]. URL: <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/hr/national-education-systems/croatia/vrste-visokih-ucilista> [in Croatian].
- Zakon.** (2008). *Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi* [Law on education in primary and secondary schools]. URL: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2008_07_87_2789.html [in Croatian].
- Zakon.** (2013). *Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju* [Law on Preschool Education]. URL: <https://vrtic-krijesnice.zagreb.hr> [in Croatian].
- Žiljak, T.** (2013). Dvije faze obrazovne politike u Hrvatskoj nakon 1990. godine [Two phases of educational policy in Croatia after 1990]. *Andragoški glasnik*, 17 (1), 7–25. [in Croatian].
- Žiljak, T., & Molnar, T.** (2015). Croatian Education Policy in the EU Context. *EU Public Policies Seen from a National Perspective: Slovenia and Croatia in the European Union* / Edited by Damjan Lajh and Zdravko Petak, (pp. 279–298). Ljubljana: Faculty of Social Sciences [in English].
- Haliv, M.** (2012). Realizatsiia idei natsionalnoi avtentychnosti ukrainskoi pedahohiky u tvorchosti Omeliana Vyshnevskoho [Implementation of the idea of national authenticity of Ukrainian pedagogy in the work of Omelyan Vishnevsky]. *Zbirnyk naukovykh prats molodykh uchenykh Drohobytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka – Collection of scientific works of young scientists of Ivan Franko State Pedagogical University of Drohobych*, 1, 78–84. [in Ukrainian].
- Hula, O.** (2017). Systema osvity Respubliky Khorvatii: ukrainoznavchyi aspekt [The education system of the Republic of Croatia: the Ukrainian studies aspect]. *Ukrainoznavstvo – Ukrainian Studies*, 3 (64), 181–191. [in Ukrainian].
- Kosarevych, S.** (2022). *Pisliavoienna vidbudova Khorvatii* [Post-war reconstruction of Croatia]. URL: <https://dc.org.ua/news/reconstruction-croatia> [in Ukrainian].